

magyar nyelvű kiadás

BAKK Miklós

Egy törvény és jövőképei

Alighanem mind Közép-, mind Délkelet-Európában épp ezekben az években döbbenünk rá, hogy a politikai modernitás egyszerűsítő perspektívája mennyire nem elégséges ahhoz, hogy megértsük a nemzeti kérdés teljességét. A modernitás ugyanis megkettőzte a nemzethez mint jóval messzebbre nyúló gyökerekkel rendelkező közösséghez való értelmezői – s ebből következően: ideológiai – viszonyunkat. Két ideát állított egymással szembe: a teljesen tudatosan-akaratlagosan választott társulás fogalmát, melynek moralitását a csatlakozás szabadsága alkotja, és az organikus közösség eszméjét, melynek – Ludassy Máriát idézve – „fejlődése nem ismer tudatosságot, tervezést, s amelynek tagjai szentségtörésnek tekintik magát a gondolatot is, hogy a közösségi hagyományok elfogadása szabad választás tárgya lehet”.

A státustörvény, melynek magyar parlamenti vitája e hetekben zajlik, kétszereztenül e két, gyökeresen ellentétes eszméből fakadó nézeteket ültetzi majd. A törvény 29 paragrafusa lényegében egy olyan sajátos jogviszonyt létesít a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokkal, amelyet a kedvezményezettek és a kedvezmények körének a törvényszövegbe foglalt meghatározása határol körül. A kedvezményezettek azok a magukat magyaroknak valló román, jugoszláv, horvát, szlovén, osztrák, szlovák és ukrán állampolgárok, akik erről egy határon túli, az ottani magyarság legitím képviselőjének tekintett szervezettől kapott ajánlás alapján az illetékes magyar hatóságtól megkapják az ún. magyar igazolványt. A magyar igazolvánnyal rendelkező személy „nem magyar nemzetiségű házastársa, illetőleg kiskorú gyermeke” hozzátartozói igazolványt kaphat (20. paragr. 2. bek.).

E jogviszony egyrészt ténylegesen tartalmazza a szabad csatlakozás mozzanatát, de ugyanakkor jelen van benne (a tanúsítvány révén) az organikus közösség eszméje is. A kifogásokat a klasszikus liberalizmus talajjáról máris megfogalmazták: a státustörvény – mondják magyarországi balliberális politikusok (elsősorban az SZDSZ képviselői) – atavisztikus „etnikai lojalításokat” kelt új életre, s miközben konfliktusokat generál az etnikai kapcsolatok határon túli magyarokat az anyaországhoz láncolja, megakadályozza azt, hogy állampolgárságuk szerinti hazájukban a politikai közösség tagjaivá váljanak. Olyan érvrendszer ez, amelyre napjainkban a liberalizmuson belül is van már válasz: Will Kymlicka szerint a klasszikus liberalizmus téved, amikor a kultúrák kollektív jogainak eszméjét elméletileg inkohérensnek, gyakorlatilag pedig veszélyesnek tekint. Azonkívül e nézetek megfogalmazói azt a republikánizmust szorgalmazzák, amelyet Molnár Gusztáv *Bácsú egy elképzelt hazától* című eszszéjében (*Provincia*, 2001, 4. sz.) „a magyar, a román és a többi politikai nemzet ... anakronisztikus sémáinak” nevez. És amely mögött az alkotmányos patriotizmusnak az a meglehetősen utópikus gondolata rejlik, amelyet Gabriel Andreescu is megvalósíthatónak tekint, amint ez a státustörvényt elemző cikkéből (lásd e számunkat) kiderül.

Az alkotmányos patriotizmus ugyanis a „nacionalizmus megszűlésének” ama aufklárista ideálja, amely – mint Caius Dobrescu is hangsúlyozza *A közös keresés útján* című írásában (*Provincia*, 2000, 2. sz.) – csupán egy történelmi pillanat kényszerűségeire adott válaszként született (a náciizmus emlékével küszködő, háború utáni Németországban), de valójában eltekint a nemzeti lojalítások valóságos természetétől és kialakulásuk, valamint fennmaradásuk történelmi folyamatától. Mert igaz ugyan – s ez a modernitás igazsága –, hogy a nemzet eszméje a ma ismert elvontságában a francia forradalom és az 1848-as európai forradalmak idején jelent meg s vált a minden ember egyenlő méltóságát meghatározó modern szabadság eszméjével együtt tömegeket átható eszmévé, azonban az is igaz – s ez a történelem igazsága –, amit Bibó István állapított meg a nemzeti tudatról. „A politikai közösség birtoklására irányuló modern nemzeti tudat” – írja Bibó – sehol sem nélkülözi az egyéb közösségi és tudati előzményeket, azokat a korábbi lojalításformákat, amelyek inkább meghatározzák az egyének a politikai közösséghez fűződő viszonyát, mint a szerződéselmélettel rokon jogi fikciók.

Státustörvény
Törvényjavaslat a szomszédos államokban élő magyarokról ♦ 2. oldal

Traian Ștef

Magyar igazolvány ♦ 4. oldal

Gabriel Andreescu

A határon túli magyarokról szóló törvény ♦ 4. oldal

Borbély Zsolt Attila

A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze ♦ 5. oldal

Kántor Zoltán

A státustörvény és a magyar nemzetpolitika ♦ 6. oldal

Al. Cistelean

Magyar törvény román bonyodalmakkal ♦ 8. oldal

Molnár Gusztáv

A státustörvény és az erdélyi kontextus ♦ 8. oldal

Daniel Vighi

A közéleti elkötelezettség decentralizálása ♦ 10. oldal

Ovidiu Pecican

Értelmiségi pesszimizmus, román pesszimizmus? (2.) ♦ 10. oldal

Salat Levente

Az európai integráció és a politikatudomány dilemmái ♦ 12. oldal

Szerb Köztársaság –

Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza
Platform Vajdaság Autonóm Tartomány alkotmányos hatáskörének érvényesítéséről, a tartomány jövőbeni alkotmányos berendezésére vonatkozó elvekkel ♦ 14. oldal

Vladimir Socor

Voronyin Moldovája ♦ 15. oldal

Paul Drumaru

Kisebbségi napló ♦ 16. oldal

Ágoston Hugó

Bukarest mint provincia ♦ 16. oldal

E lojalításokat térségünkben, ha nem az államot birtokló többség, illetve annak elitje lojalításáról van szó, „etnikai lojalitásként” szokás megnevezni és premodernként megbélyegezni, még akkor is, ha mögöttes modernitás törmelékeinek tekinthető politikai lojalítások rejlenek, csak éppen nem illenek bele a létező államnemzeti keretek igazolási érvkészletébe. Mindebben – mint Schöpflin György is rámutat *Közép-Európa: felemás modernitás?* című tanulmányában (*Provincia*, 2001, 4. sz.) – a Nyugat sem vélen. Az üzenet ugyanis, amit Közép-Európa és Délkelet-Európa felé megfogalmazott, azt közvetítette, hogy miközben neki nincs „etnicitása”, a közép- és kelet-európaiak az „etnicitással” egyfajta „genetikai fogyatékoságukat” tolják az előtérbe. De mindez inkább a *Provincia* polgári nacionalizmusról szóló, befejezetlen vitájának a folytatása, még akkor is, ha a státustörvény e kérdést új megvilágításba helyezi.

A státustörvény igazi kérdése ugyanis nem az, hogy logikája a liberáliszmuson belül igazolható-e, vagyis hogy elvi alapjait tekintve összeegyeztethető-e a liberális demokráciák működésével – mint láttuk: igen –, hanem az, hogy történelmi távlatban milyen hatással lesz a magyar és román nemzetállam viszonyára, s hogy miképp befolyásolja az erdélyi magyarok helyzetét és politikai szubjektum voltát. E tekintetben viszont a státustörvény céljaként megjelölt nemzeti (re)integráció a mostani magyar gondolkodásban két jövőképek is megfélemlíthető.

Az egyiket Borbély Zsolt Attila fogalmazta meg talán a legvilágosabban, aki az *Összmagyarság és erdélyiség* című írásában (*Provincia*, 2000. december, 8. sz.) olyan magyar (re)integrációs stratégiát vázol fel, amelynek (egyetlen) centruma: Budapest. A Molnár Gusztávval folytatott vitájában Borbély ugyan amellett érvel, hogy e koncepció nem ellentétes az erdélyiségnek a *Provincia* hasábjain kibontakozó eszméjével, azonban egyértelmű, hogy olyan elgondolásról van szó, amely nem ad választ az erdélyi magyarság fennmaradásának politikai feltételeire.

Az összmagyarság-problémának ez az olvasata a XIX. századi nemzeti gondolat éthoszát egyesíti a XX. és XXI. század egyik fontos trendjével, amely az állampolgárság intézményét transzcendálja az intézményesülő európai térségben. Az eredmény: egy olyan nemzetkonceptió, amelyben nem válik szét a politikai és a kulturális dimenzió.

Ezzel szemben a határon túli magyarság létének paradoxona épp az, hogy a Magyarország határain túli történelmi szállásterületeken való fennmaradása és kulturális reprodukciója éppenséggel egyfajta politikai széjfejlődés révén válik lehetségessé. Olyan széjfejlődés révén, amely megőrzi a határon túli magyar nemzeti közösségek politikai szubjektivitását, de azt valamilyen, az illető állam közjogi struktúrájában is megtelepítő politikai integráció felé tereli.

E másik jövőkép-olvasatban már világosan elválik a politikai és a kulturális dimenzió. A politikai dimenziót az egyes nemzeti közösségek politikai szubjektivitását nem feloldó közjogi formák kialakítása jelenti (ide tartozna – például – a Vajdaság autonómiaja, az erdélyi konszociációs rendszer, a szlovákiai magyarok lakta vidékeket egyesítő 13. megye vagy csallóközi régió stb.), aminek – ezt világosan látnunk kell – nem a státustörvény az eszköze. A kulturális dimenziót viszont a helyi többségekkel közös politikai-közjogi keretekben élő magyar közösségek és Magyarország egyfajta „kulturális föderációja” jelenthetné. Ehhez jó kiindulópont lehet a státustörvény. Mivel a kialakult nemzeti kultúrák nem nélkülözhetik a normatív elemet, e „kulturális föderáció” sem lehet meg néhány centrális (akadémiai és minősítő szerepkört betöltő) intézmény nélkül, amelyeknek a helye természetesen Magyarországon van. Azonban a „kulturális föderáció” alapjában véve néhány olyan regionális centrum működésén alapulna, amelyek a magyar kultúrán belül egyszerre lennének egy regionális elit igazodási pontjai s a más regionális-nemzeti kultúrákkal való szerves kapcsolat színhelyei.

Mind a magyar, mind a román alkotmány előírja a határon túl élő magyarokért, illetve románokért viselt felelősségnek megfelelő politikát. Ere eddig mind román, mind magyar részről – eltérő eszközökkel és különböző erőforrások alapján ugyan, de – csak a kormányzati dimenzióban került sor. A státustörvény a magyar állam túllép e dimenzióba, a határokon átnyúló felelősség immár nem csupán magyar kormányzati szervek és néhány határon túli magyar szervezet között hoz létre (magánjogi jellegű) jogviszonyt, hanem egy jóval szélesebb skálán. A státustörvény a magyar állam és – elvben – minden határon túli magyar között teremt (közjogi) viszonyt. Hogy modellértékűvé váljék-e e megoldás térségünkben – olyan kérdés ez, amely nem csupán a magyarokra tartozik.

Jegyzet

* Kymlicka, Will: *Liberalism, Community and Culture*. Oxford, Oxford University Press, 1989.

1952, Székelyhíd (Bihar megye), szerkesztő, politikai elemző, *Kronika*, Kolozsvár; *Egy választás olvasata*, in *Regio*, 2000/4.

